

Коваленко О. О.,

*Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди, доцент
кафедри цивільно-правових дисциплін, господарського та трудового права,
кандидат юридичних наук*

МІЖНАРОДНІ ПРАВОВІ НОРМИ, ЩО ВИЗНАЧАЮТЬ ПРАВО НА ПРАЦЮ, ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ЯК СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Право на працю та його зміст вважається важливим елементом формування фундаменту сучасного трудового права. Таке значення права на працю обумовлено тим, що воно започатковує побудову ланцюгу трудових правовідносин – ядра предмету трудового права і зумовлює виникнення усіх інших трудових прав працівника, а також виникнення відносин, похідних від трудових. Отже, це дає підстави стверджувати, що від визначення та розуміння цього права залежить наповнення змісту норм механізму його реалізації, розуміння сутності усіх інститутів трудового права, та й взагалі – напрями розвитку норм останнього. Інакше кажучи, вірним буде сказати так: ключ до відповідей на усі питання трудового права міститься саме у розумінні права на працю.

О. І. Процевський наголошує, що «про значення права на працю, про його фундаментальність серед інших соціально-економічних прав і свобод людини свідчать дві його найважливіші характеристики: по-перше, в цьому праві відображена потреба держави і суспільства у необхідності створення матеріальних і духовних цінностей для життєдіяльності окремої людини і суспільства в цілому. Праця - джерело існування людини ... По-друге, саме тому право на працю закріплено міжнародними правовими актами і визнано Конституцією України. Завдяки реалізації права на працю людина розвиває свій природний творчий потенціал і тим виражає свою особистість» [Процевський О. І. Методологічні засади трудового права [Текст] / О. І. Процевський. - Х. : ХНАДУ, 2014. - с. 52].

Така значимість права на працю зумовлює актуальність наукового пошуку у цій площині і сьогодні. Звернення наукових поглядів саме до цих питань зумовлено тими демократичними процесами, що відбулися наприкінці 2013 р. і відбуваються в Україні зараз. Адже обрання українським народом у якості орієнтиру свого розвитку суспільства європейського, яке позиціонується як суспільство з високими моральними якостями, де існує цивілізаційний підхід до правового регулювання відносин із застосування праці, де людина визнається найвищою соціальною цінністю - піднімає ці питання на новий рівень. Рівень, який підкреслить, колись забуті і нині згадані та усвідомлені, поняття свободи, рівності та справедливості та саме крізь їх призму визначить тенденції розвитку трудового права України та закріпить їх у майбутньому Трудовому кодексі. Адже, як слушно зазначено у Юридичній енциклопедії, «право – це загальна міра свободи, рівності та справедливості у суспільстві, яка повинна визначати конкретний зміст кожної конкретної правової норми. Саме такі соціальні цінності, як свобода, рівність, справедливість становлять сутність гуманізму» [Юридична енциклопедія [Текст]: В 6 т. / [редкол.: Ю.С. Шемшученко та ін.] – К.: «Українська енциклопедія», 2003. – Т. 5 : «П-С». – С. 660] .

Отже зараз, особливо гостро відчувається потреба у з'ясуванні природи, сутності права на працю для того, щоб розвивати та вдосконалювати трудове право у напрямі, яке б ґрунтувалося на проголошених у Конституції України принципах демократії, гуманізму та справедливості, та втілювало б ці принципи у реальне життя головного творця усіх матеріальних та духовних благ цивілізації – працівника.

Насамперед, треба зазначити, що право на працю віддзеркалює сутність людини – її власну природу. Тільки людина – одна-єдина із усіх живих істот володіє здатністю створювати духовні та матеріальні блага, попередньо, створюючи те, до чого вона прагне, у своїй уяві силою думки. Адже як істота свідома, яка стоїть на вищому щаблі сходів еволюції, тільки людина, маючи високорозвинений мозок, усвідомлює потребу у застосуванні своєї унікальної

здатності, наданої їй природою, - здатності до праці. Дана потреба обумовлюється необхідністю людського існування та розвитку, вдосконалення людської особистості. Як справедливо відмічають С. М. Прилипко та О. М. Ярошенко, право на працю у загальному сенсі відображує потребу людини створювати та здобувати джерела існування для себе та своєї сім'ї, реалізовувати свій власний творчий потенціал, виражати свою особистість [Прилипко С. Право на працю в системі прав людини [Текст] / Право України / С. Прилипко, О. Ярошенко. – 2014. – № 6. – С. 102]. У більш глобальному сенсі мова йде про існування та розвиток людської цивілізації в цілому.

Як справедливо зазначає І. Козуб, «справа в тому, що праця – людська суть. Без праці немає людини як істоти соціальної, тобто немає особи (як істота біологічна людина існувати без праці може, зокрема, перебуваючи у стані коми). Тому право на працю є природним правом людини, що зумовлено природою її самої. Його наявність не залежить від державного визнання, про те без останнього його реалізація в повній мірі видається сумнівною і в якості «права» воно існувати не буде, а матиме вигляд постулату» [Козуб І. Дуальність права на працю як симбіоз публічних і приватних начал [Текст] / І. Козуб // Людина, суспільство, держава: публічно-правовий аспект ; «VIII Прибузькі юридичні читання: матеріали міжнарод. наук.-практ. конф., 23-24 листопада 2012 р. / відп. ред. О. В. Козаченко. – Миколаїв : Іліон, 2012. – С. 58-59].

Дійсно, трудове право, як інструмент визначення простору, де людина може самостійно вирішувати питання про застосування своєї унікальної здатності – здатності до праці - формує межі правової свободи, справедливості, рівності, які визначають зміст правового розуміння цієї здатності та визначають її у якості власності її носія – працівника. Особливо це простежується у міжнародному трудовому праві, яке при формуванні світових та європейських стандартів права на працю, врахувало не тільки значення праці для кожної конкретної людини та суспільства в цілому, але й притаманну йому природність. Адже ключовим моментом у визначенні права на працю в цих

стандартах є визнання кожного носія здатності до праці її власником, володарем, який один-єдиний, самостійно, користуючись свободою волі, може вирішувати долю відносно її застосування.

Загальна декларація прав людини у п.1 ст. 23 визначила, що кожна людина має право на працю, на вільний вибір роботи, на справедливі і сприятливі умови праці та на захист від безробіття [Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс] / ООН : Міжнародний документ від 10.12.1948 р. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 19.05.2015). – Назва з екрану]. Однак, визнаючи природне право кожної людини на працю юридично, вона, як це і характерно для подібних актів, не пояснює, що слід розуміти під цим правом. На ці питання відповідь надає Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р., який визначив, що держави, які беруть в ньому участь, визнають право на працю, що включає право кожної людини дістати можливість заробляти собі на життя працею, яку вона вільно обирає або на яку вона вільно погоджується, і зроблять належні кроки до забезпечення цього права [Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права [Електронний ресурс] / ООН : Міжнародний документ від 16.12.1966 р. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_042 (дата звернення: 19.05.2015). – Назва з екрану, ст. 6 п. 1].

Очевидно, що здійснення цих «належних кроків до забезпечення права на працю» полягає у імплементації міжнародних стандартів у внутрішнє законодавство країн-учасниць Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права 1966 р., який є одним із джерел міжнародно-правового регулювання праці. О.М. Ярошенко відзначає, що особливістю міжнародно-правового регулювання праці є те, що норми міжнародних договорів про працю, як правило, безпосередньо не регулюють трудові відносини, а встановлюють певні стандарти в галузі праці, які через їх імплементацію в національному законодавстві кожної країни, що бере в них участь, конкретизуються й наділяються певним правовим механізмом реалізації.

[Ярошенко О. М. Теоретичні та практичні проблеми джерел трудового права України [Текст] : монографія / О. М. Ярошенко. – Х. : Вид. СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2006. – С. 69-70].

Характеризуючи визначення права на працю за цим Пактом, слід відмітити єдність двох моментів. По-перше, ООН у цьому документі відобразила стратегічні напрями своїх існування та діяльності, і окреслила вектор розвитку законодавства та права країн її учасниць з точки зору сучасного бачення держави, ролі людини у державі та усвідомлення її значення для держави. Адже, як зазначено у преамбулі даного Пакту, держави, які беруть у ньому участь, погоджуються зі змістом його статей, ґрунтуючись, у тому числі, на визнанні гідності, властивій всім членам людської сім'ї, та рівних і невід'ємних прав їх, які є основою свободи, справедливості і загального миру; визнаючи, що ідеал вільної людської особи, вільної від страху та нужди, можна здійснити тільки якщо будуть створені такі умови, за яких кожен може користуватися своїми економічними, соціальними та культурними правами.

Сучасні цивілізовані країни є членами ООН – організації, яка була утворена народами Об'єднаних Націй для того, щоб, зокрема, утвердити віру у основні права людини, гідність і цінність людської особи, сприяти соціальному прогресу та покращенню умов життя за більшої свободи у цілях, у тому числі, використання міжнародного апарату для сприяння економічного та соціального прогресу усіх народів. Отже, ці країни, в силу членства в ООН, беруть на себе зобов'язання, розвиватися як демократичні, соціальні та правові держави, - тобто такі, де найвищою соціальною цінністю визнається людина, її права та свободи, де в ім'я людини держава існує і здійснює свою діяльність і де визнається збільшується свободи особистості. Відповідно, основою такої держави є свобода. Таким чином, начало свободи є витокom правових норм, встановлених та санкціонованих державою; є витокom норм, що регулюють право на працю. Такий підхід до визначення права на працю слід визнати досить вдалим, адже воно, насамперед, представляє собою успішне поєднання внутрішньої детермінації своїх рішень носія унікальної природної здатності –

здатності до праці та їх можливості зовнішнього проявлення – реалізації у правовому просторі, де на першому місці стоїть свобода.

Таким чином міжнародна формула визначення змісту права на працю гармонічно з'єднує в єдине ціле природне та позитивне право: не протиставляючи одне одному, а делікатно впорядковуючи природне право позитивними, створеними людиною, юридичними засобами. Відтак, це дозволяє відмічати дуалістичну природу права на працю, яка проявляється у поєднанні природних й позитивістських начал, як єдине ціле одного явища.

По-друге, визначення права на працю у Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права 1966 р. містить юридичні гарантії держави, яка в ньому бере участь і яка це право визнає, відносно можливості його дістати та реалізувати. Тобто, в даному випадку мова йде про засоби його забезпечення, які надає людині держава, яка це право визнає. І таким чином, держави, що беруть участь у цьому Пакті і виступають членами ООН будують логічний ланцюг реалізації напрямів своїх існування та діяльності, які визначаються через визнання того, що ідеал вільної людської особи, вільної від страху та нужди, можна здійснити тільки якщо будуть створені такі умови, за яких кожен може користуватися своїми економічними, соціальними та культурними правами.

Таким чином, визнаючи право на працю, держава-учасниця пакту повинна приєднатися до спільної думки держав-учасниць щодо розуміння права на працю, яке визнається. А розуміють вони його як раз як «право людини отримати можливість заробляти». Отже, це дає можливість констатувати: по-перше, не тільки визнання та визначення права на працю на міжнародному рівні, а й закладення у Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права фундаменту для подальшого створення механізму реалізації свободної волі людини щодо права на працю; по-друге, що міжнародні правові норми, що визначають право на працю, є важливим елементом розвитку України як соціальної та правової держави.